

PŘEDSTAVUJE LIDSKÝ KAPITÁL KONKURENČNÍ VÝHODU ČESKÉ REPUBLIKY?

Zdeňka Matoušková, Národní observatoř zaměstnanosti a vzdělávání, Národní vzdělávací fond, Praha

V souvislosti s globalizací se zvyšuje mezinárodní konkurence národních trhů práce, lidský kapitál se stává rozhodujícím faktorem pro lokalizaci a rozvoj ekonomických aktivit. Bez kvalitního lidského kapitálu nemohou jednotlivé státy očekávat příliv investic do technologicky a znalostně náročných činností, a tím ani významný ekonomický růst. Je úroveň vzdělanosti a flexibility lidského kapitálu ČR srovnatelná s úrovní typickou pro Evropskou unii? To je základní otázka, na kterou hledá odpověď tento příspěvek.

Příspěvek se skládá ze dvou částí, části teoretické a analytické. Teoretická část se na základě anglicky psané odborné literatury zabývá nejprve vymezením obecně akceptovaného pojetí lidského kapitálu, procesem jeho tvorby, faktory, které ovlivňují změny v nárocích na lidský kapitál a zastaráváním lidského kapitálu. Pozornost je věnována také otázkám spojeným s měřením lidského kapitálu a vyjadřováním jeho zastarávání. Analytická část porovnává na základě zvolených ukazatelů kvalitu a flexibilitu lidských zdrojů ČR a průměru EU-25. Je analyzována vzdělanostní struktura a gramotnost dospělé populace a její prostorová a profesní flexibilita. V této části příspěvku je využíván termín lidské zdroje, který je běžněji používán nejen ve statistických šetřeních OECD a Eurostatu, na jejichž základě je tato část zpracována, ale i v dokumentech zabývajících se příslušnými politikami. Lidské zdroje jsou chápány jako synonymum lidského kapitálu.

1. Lidský kapitál a změny v nárocích na něj

Termín **lidský kapitál** byl poprvé použit britským ekonomem A. C. Pigou již v roce 1928 v souvislosti se zkoumáním investic a spotřeby. Konstatuje, že pokud připustíme, že existují investice do lidského kapitálu stejně jako investice do kapitálu hmotného, potom se stírá hranice mezi investicemi a spotřebou. Spotřeba se stává investicí do individuální produktivní kapacity, která je mimořádně důležitá zejména ve vztahu k dětem, kdy neadekvátní snížení výdajů na jejich spotřebu může výrazně snížit jejich výkonnost v dospělém věku. Obdobná vazba platí však i pro dospělé obyvatelstvo (Wikipedia).

O zdomácnění termínu lidský kapitál (dále jen LK) v moderní neoklasické ekonomické literatuře se zasloužil laureát Nobelovy ceny, americký ekonom Theodor Schultz, ale zejména představitelé Chicagské školy Jacob Mincer a Gary Beck. Existuje více méně všeobecná shoda v tom, že klíčovou charakteristikou LK jsou **znalosti a dovednosti**, které jsou akumulovány v lidech prostřednictvím vzdělávání a zkušeností. Tyto znalosti a dovednosti musí být užitečné při výrobě zboží, poskytování služeb a tvorbě

nových poznatku, jejich nabývání a uchovávání je spojeno se širokým spektrem investic do jednotlivých forem vzdělávání. V méně vyspělých zemích jsou investice do LK spojované i s výdaji na výživu a ochranu zdraví lidí, neboť jejich nedostatečný objem rozhodujícím způsobem omezuje schopnost lidí vstoupit a uplatnit se na trhu práce.

V ekonomické literatuře je obvykle respektováno Beckerovo odlišení dvou LK, tj. (a) obecného a (b) specifického. Toto rozlišení je založeno na využitelnosti příslušných znalostí a dovedností, obecný LK je využitelný všemi zaměstnavateli, specifický pouze několika nebo dokonce jediným zaměstnavatelem. **Obecný LK** je tvoren ctenářskou a matematickou gramotností, schopností pracovat s informacemi, využívat je při řešení rozličných problémů. Základní ctenářská gramotnost představuje schopnost jedince získávat informace z psaných textů a ostatních zdrojů (např. programy masmédií apod.) a tyto informace vyhodnocovat, zpracovávat, uchovávat a využívat. Základní matematická gramotnost je spojena se schopností využívat matematických znalostí k takovému formulování problému, které mohou být vyřešeny prostřednictvím aplikace relevantních matematických postupů. Obe tyto základní gramotnosti jsou považovány za předpoklad schopnosti kombinovat nové informace s osvojenými znalostmi a získanými zkušenostmi a na tomto základe odvozovat validní hypotézy nebo zobecnění, která jsou využitelná při řešení praktických problémů.

Specifický LK je tvoren znalostmi a dovednostmi umožňujícími využívání určitých technologií nebo výrobních postupů. Muže jít například o schopnost pracovat s jednotlivými počítačovými softwary, ale také schopnost opravit určité stroje či zařízení, chovat zvířata nebo pěstovat zemědělské plodiny.

V souvislosti s pronikáním informacích a komunikačních technologií (ICT) do výrobních procesů a poskytování služeb se můžeme setkat i s rozlišením technického a vědeckého LK (de la Fuente, 2002) Tento LK je charakterizován tím, že je využitelný ve výrobních nebo služebních založených na vyspělých technologiích a je ztotožňován s technickými a vědeckými znalostmi (např. fyziky, architektury, logiky) a schopností využívat analytických postupů. Z tohoto vymezení je však patrné, že se jedná pouze o jednu subkategorii specifického LK, tedy o rozlišení o jednu úroveň nižší než je kategorizace na LK obecný a specifický.

LK je postupně **akumulován** během tří základních období lidského života, ke kterým se pojí odlišné způsoby akumulace. Ve vazbě na jednotlivá období a prevažující způsoby osvojování znalostí a dovedností jsou rozlišovány tři typy LK: (a) prvotní/raný LK, který je získáván zejména v rodině, (b) LK získávaný formálním vzděláváním ve škole, (c) LK akumulovaný prostřednictvím neformálního vzdělávání a vykonávání určité profese/zaměstnání. Některé studie poukazují na skutečnost, že tyto tři složky lidského kapitálu mají tendenci k doplňkovosti po celé životní období (Lynch, 1992; Black, 1996). Statisticky je prokázána přímo úměrná vazba mezi úrovní dosaženého formálního vzdělání a účastí na dalším vzdělávání, a• již neformálním (kurzy a ostatní formy vzdělávání zabezpečované zaměstnavatelem, rekvalifikace) nebo informálním (různé způsoby sebevzdělávání, tedy vzdělávání bez přítomnosti školitele). Výsledky Ad hoc modulu o celoživotním učení realizované v zemích EU v roce 2003 prokázaly, že neformálního vzdělávání se ve všech zemích EU nejvíce účastní osoby s dosaženým terciárním vzděláním následované osobami se sekundárním vzděláním a nejmenší

účasť vykazujú osoby s maximálne základným vzdelaním. Tato vzťah platí vo všetkých členských zemiach EÚ, odstup medzi jednotlivými vzdelanostnými skupinami je v jednotlivých zemiach odlišný a súvisí nejen s významom, ktorý je v jednotlivých zemiach ďalšiu vzdelávanie prikladané, ale i s podmienkami a podmienkami na stranu poskytovateľov i účastníkov tohto vzdelávanie (Czesaná, 2005).

Lidský kapitál ovplyvňuje tiež **míru nezamestnanosti**, míru ekonomickej aktivity a v dôsledku toho i míru sociálnej integrácie do spoločnosti. Studie OECD Employment Outlook prinášajú každoročne štatistické potvrdenie tezy, že čím vyššia kvalita LK mierená úrovni dosaženého vzdelání, tým nižšia míra nezamestnanosti a vyššia míra ekonomickej aktivity. Z obecného pravidla však existujú ojedinelé výnimky ovplyvnené špecifickým charakterom poptávky po kvalifikácii na pracovnom trhu, nímenež priemerné hodnoty za všetky členské štáty OECD tuto vzťah potvrdzujú.

Skutočnosť vyššie míry nezamestnanosti u osôb s nižším LK je vysvetľovaná niekoľkými spôsobmi (Nickel, Bell, 1995). Za prvé v dobe zníženej poptávky po práci a teda vysoké nezamestnanosti, dochádza k tomu, že ľudia s vyššou úrovni vzdelání sa uchádzajú i o pracovné miesta, ktorá vyžadujú len nižšiu úroveň vzdelání a tým konkurujú ľuďom meneš vzdelaným a z týchto pozícií je do určitej míry vytlačujú (Thurow, 1972). Je pravdepodobné, že zamestnávateľ dáva prednosť ľuďom s vyššou úrovni vzdelání, alebo ľudia s nízkym vzdelaním sú schopní vykonávať len omezený okruh prác, naproti tomu vyššia úroveň vzdelání s sebou obecně nese schopnosť vykonávať rôzne typy prác. Na druhej strane existujú len omezené empirické dôkazy o tomto vytěšňovacom efekte. Jeho existencie by musela byť dokázaná zvýšením priemerné vzdelanostní úrovni nově prijímaných zamestnanců, príjmenším na pracovných pozíciách s nižšími požiadavkami na vzdelání. Štatistická data však tezu o vytěšňovacom efekte nepotvrdzujú. Na datech o Nizozemsku (Gautier, 2002) bolo zdokumentováno, že pri cyklickém poklese nedochádza u firem ke zvyšovaniu priemerné vzdelanostní úrovni prílivu nových pracovníkov na žiadne zamestnanecké pozície, nímenež sa dokázalo, že propustění je čítnejšiu na miestach s nižšími požiadavkami na kvalifikáciu a tudíž nezamestnanost nízkokvalifikovaných osôb roste rýchlejšiu a na firemni úrovni sa zvyšuje podíl zamestnanců s vyšším LK.

Za druhej vyššie úrovni vzdelání je obvykle spojená s lepšiu schopnosťou obstarat si informácie o situácii na pracovnom trhu, s efektívnejšiu technikami vyhľadávání pracovných príležitostí a tým nižšiu pravdepodobnosť nezamestnanosti a doby jejého trvání (OECD, 1989). Za tretiu potenciálnu príjmu ze zamestnání sú vyššiu u ľudí s vyššou úrovni vzdelání a vyššiu je i rozdiel medzi pracovnými príjmami a podporou v nezamestnanosti. Obě tieto skutočnosti viace stimulujú ľudí s vyššou úrovni vzdelání ve srovnání s nízkokvalifikovanými k tomu, aby našli zamestnání a nebyli závislými na podpore v nezamestnanosti alebo na sociálnych dávkách (OECD, 2003).

V prubehu času **význam LK roste** s tým, jak se zvyšuje náročnosť ekonomiky na znalosti, klesá podíl zamestnání vyžadujících vykonávání len mechanických činností a naopak se zvyšuje podíl činností spojených se zpracovávaním informácií, s aplikácií špecifických znalostí a dovedností pri tvorbe stále sofistikovanejšiu zboží a poskytovaním znalostne náročných služieb. I když názvy zamestnání (ISCO, KZAM) zůstávají fakticky beže změny, mění se kvalifikační požiadavky na osoby, ktoré tato

zaměstnání vykonávají. Pro výkon rozšiřujícího se spektra zaměstnání je požadováno, aby adepti byli schopni řešit problémy, měli komunikační a sociální dovednosti a dovednosti počítačové (Green et al., 2000).

Mezi ekonomy neexistuje shoda v tom, jaké rozhodující **faktory** vyvolávají změny v nárocích na LK. Za rozhodující je často označován (a) technologický pokrok a zejména rozšiřování ICT související s rychlým pronikáním počítačů do všech oblastí života společnosti (Author et al., 1998; Machin, Van Reenen, 1998), ale i (b) mezinárodní specializace (Wood, 1994), která zvyšuje nároky na pracovních trzích vyspělých zemí přesunem kvalifikačně nenáročných výrob do zemí s nižšími mzdovými náklady, (c) organizační změny (Dunne et al, 1996). Trend směrem k méně hierarchizované organizační struktuře a flexibilnějším organizačním formám je spojen s větší mírou samostatnosti a odpovědnosti a s rozšířením okruhu úkolů, které zaměstnanci vykonávají. Na panelu britských a francouzských institucí bylo ověřeno (Caroli, Van Reenen, 1999), že takové organizační změny jako je decentralizace řízení a snížení specializace pracovníků zvyšují kvalifikační strukturu firmy v důsledku snížení poptávky po nekvalifikovaných pracovnících.

Jiní autoři se nesnaží identifikovat jeden rozhodující faktor, ale konstatují, že změny v nárocích na LK jsou důsledkem kombinace vlivu více faktorů, například kombinací vlivu (a) informačních technologií, (b) organizačních změn a (c) zavádění nových produktů a služeb (Caroli, Van Reenen, 2001; Bresnahan et al., 2002). Změny v nárocích na LK jsou dávány také do souvislosti s posunem od masové unifikované produkce k produkci menšího objemu individualizovaného zboží, zboží vycházejícího vstříc diferencovaným potřebám zákazníků. Tento posun v charakteru výroby je spojen s požadavkem na flexibilní a multikvalifikované lidské zdroje (Lindebeck, Snower, 2000).

Na vzájemný vztah, resp. **podmíněnost** mezi LK a technologickými změnami upozorňují některé výzkumné práce (de Grip, 2004), které konstatují, že LK stimuluje technologické změny a technologické změny stimuluji užití LK. Jednotlivci s vysokým LK sehrávají rozhodující úlohu nejen při tvorbě nových technologií, ale i při jejich šíření do různých sektorů ekonomiky.

Zrychlení změn v požadavcích na dovednosti vede ke zrychlení procesu **zastarávání LK**. Obdobně jako u fyzického kapitálu i u LK jsou rozlišovány dva typy opotřebování/zastarávání. U lidského kapitálu je obvykle rozlišováno mezi zastaráváním technickým a zastaráváním ekonomickým. Technické zastarávání je spojeno s faktickým zastaráváním znalostí a dovedností jednotlivce, ekonomické zastarávání se týká snížení tržní hodnoty dané kvalifikace. Ve vazbě na příčiny, které způsobují zastarávání LK je prováděna podrobnější strukturalizace obou typů zastarávání LK (De Grip, 2004).

Kategorizace zastarávání LK

Typ zastarávání	Příčina zastarávání
TECHNICKÉ	
opotřebování (<i>wear</i>)	procesy přirozeného stárnutí, nemoci, úrazy
zakrnění (<i>atrophy</i>)	nevyužívání nebo nedostatečné využívání dovedností
EKONOMICKÉ	
specifické k zaměstnání (<i>job-specific</i>)	nové požadavky na dovednosti v důsledku technologických a organizačních změn
specifické k sektoru (<i>sector-specific</i>)	snížení zaměstnanosti v daném sektoru v důsledku poklesu poptávky po produkci při nezměněných nárocích na dovednosti
specifické k firmě (<i>firm-specific</i>)	propouštění ve firmě z důvodu jejího uzavření nebo její reorganizace

Pramen: De Grip, A.: Evaluating Human Capital Obsolescence, vlastní úpravy

Zaměstnavatelé se se zastaráváním LK vyrovnávají obdobně jako v případě fyzického kapitálu – buď jeho modernizací/aktualizací nebo nahrazením. V případě LK se jedná buď o zabezpečení firemního vzdělávání stávajících zaměstnanců nebo o propuštění zaměstnance a přijetí jedince s odpovídajícím LK. Jak dokazují statistická šetření, vzdělávání na podnicích je vzhledem k rychlosti změn v nárocích na LK a ke stárnutí populace věnována stále větší pozornost zejména ze strany velkých a středních podniků. Zvyšuje se nejen podíl podniků zabezpečujících svým zaměstnancům vzdělávání, ale i podíl zaměstnanců, kteří se tohoto vzdělávání účastní.

Pokud je zastarávání LK řešeno jeho aktualizací, tedy vzděláváním, jeho zaměření by mělo být koncipováno diferencovaně ve vazbě na kategorizaci zastarávání. U technického zastarávání se jedná v podstatě o následná řešení, ekonomickému zastarávání lze i předcházet, zejména v případě zastarávání specifického k firmě (De Grip, 2004).

Pokud jde o technické zastarávání, vyjádřené jako fyzické nebo mentální opotřebování, nejvhodnějším způsobem je rekvalifikace na zaměstnání, které není tak fyzicky nebo mentálně náročné. V praxi však v důsledku omezených podnětů k setrvání na trhu práce dochází k podinvestování této oblasti ze strany jednotlivců i firem a v důsledku toho bývá dávana přednost odchodu z trhu práce prostřednictvím rozličných forem pracovní neschopnosti. V případě atrofie vlivem přerušování pracovní kariéry, dlouhodobě nevyužívaných znalostí a dovedností je nejvhodnější vzdělávání obnovující ztracené dovednosti, pokud jsou tyto dovednosti na trhu práce stále žádané. Pokud tomu tak není, potom je řešením rekvalifikace na jiné zaměstnání, tedy osvojení si nových znalostí a dovedností.

Ekonomickému zastarávání LK specifického k zaměstnání lze předcházet prostřednictvím podnikového vzdělávání zaměstnanců zaměřeného tak, aby LK vyhovoval měnícím se firemním požadavkům. To je dobře realizovatelné v případě plánovaných změn a u profesí s vysokým vzdělávacím potenciálem. Pokud však dojde k rozsáhlým změnám v požadavcích na LK, může být vzdělávání stávajících zaměstnanců problematické zejména tehdy, pokud zaměstnání s tradičně nízkými nároky na kvalifikace jsou změněna na zaměstnání s podstatně vyššími požadavky, které si stávající zaměstnanci nejsou schopni osvojit. Zastaralost LK specificky k sektoru se obvykle odstraňuje následně prostřednictvím rekvalifikace na uplatnění

v jiném sektoru. Zastaralost LK specifickou k firmě lze řešit pouze doplněním znalostí specifických pro jinou firmu, ve které lze uplatnit stávající LK.

Zastarávání LK se může projevit různými způsoby, např. nezaměstnaností, posunem na nižší pozici, nižší produktivitou, nižší mzdou apod. (Darr et al., 1995). Zastarávání LK nemusí být problémem, pokud je do LK trvale investováno, jedinec se celoživotně vzdělává a udržuje se v dobré fyzické kondici. Problémem však je, že starší lidé, kterých se toto zastarávání zejména týká, nejsou vždy ochotni znovu investovat do svého LK. Důvodem může být kromě jiného i návratnost této investice, nebo doba její amortizace je kratší než v případě investování v mladším věku. Nižší návratnost se projevuje jak na straně nositele LK, tak na straně zaměstnavatele. Příčinou nedostatečného investování ze strany jednotlivce však může být i obava z neúspěchu, neochota vynaložit úsilí nezbytné k osvojení nových znalostí a dovedností, dávání přednosti jiným aktivitám ve volném čase. Neochota může být posilována také nedostatkem vhodných forem investování, tedy takových forem vzdělávání, které respektují vyšší věk osob a jejich znalosti a dovednosti získané v průběhu pracovního života.

Lidský kapitál je chápán jako jeden z **produkčních faktorů**, který může do určité míry nahradit ostatní produkční faktory (fyzická práce, půda, kapitál). Aby se LK mohl stát rozhodujícím faktorem ekonomického růstu, musí být splněny určité podmínky (Chen, Dahlman, 2004), které současně představují čtyři pilíře znalostní ekonomiky:

- ekonomický a institucionální systém podněcující efektivní vytváření poznatků a jejich využívání pro rozvoj podnikání,
- vzdělané a zkušené obyvatelstvo schopné vytvářet, sdílet a využívat nové poznatky,
- infrastruktura podporující efektivní šíření, zpracovávání a uchovávání informací,
- efektivní inovační systémy firem a institucí, založené na využívání zásoby globálních znalostí, jejich adaptaci na místní podmínky a potřeby a přeměně na nové technologie.

Měření LK a jeho zastarávání není jednoduché. **Zastarávání LK se měří** (a) testováním jednotlivců, (b) dotazníkovým šetřením na zaměstnance nebo zaměstnavatele, (c) kvantifikací dopadů zastarávání LK. První dvě metody jsou využívány zejména v psychologii a sociologii, v ekonomii se využívá měření nepřímé, prostřednictvím dopadů na mzdy, produktivitu práce, nezaměstnanost, odchod z pracovního trhu. Předpokládá se, že zastarávání je spojeno s nižší produktivitou a tím i nižší mzdou, vyšší nezaměstnaností, ale i s odchody z pracovního trhu. Využití tohoto přístupu má však své nedostatky, může vést k podhodnocení, ale i nadhodnocení míry zastarávání LK. V případě vyjadřování prostřednictvím mzdové úrovně je třeba brát v úvahu vliv rigidity mezd i vliv věrovnostních prémie, které jsou velmi často součástí mezd zaměstnanců dlouhodobě pracujících ve firmě. Obě tyto skutečnosti narušují vazbu mezi mzdou a zastaráváním LK. Bez problémů není ani vyjadřování zastarávání LK prostřednictvím míry nezaměstnanosti. V tomto případě na podhodnocení míry zastarávání LK působí zejména přílišná regulace trhu práce, která znesnadňuje propouštění zaměstnanců a tím i nezaměstnanost lidí.

Naopak k nadhodnocení míry zastarávání LK dochází při využívání dat o nezaměstnanosti nebo odchodech z pracovního trhu, nebo• tyto skutečnosti nemusí být způsobené pouze zastaralostí LK. Projevuje se zde například vliv vztahu mezi výší mzdy a výší podpory v nezaměstnanosti, diferencovanost těchto podpor podle věku (vyšší podpory u starších osob), podmínky předčasných odchodů do důchodu, podmínky přiznání invalidních důchodů, apod. Podmínky pro předčasné odchody do důchodu jsou v mnoha zemích svázány právě s technickým zastaráváním LK, které je u určitých profesích podstatně rychlejší než u jiných díky fyzické náročnosti těchto profesí (hasiči, záchranáři, tanečníci apod.). Nicméně výhodou těchto nepřímých způsobů měření zastarávání LK je to, že dopady zastarávání měří v kontextu reálné situace na pracovním trhu (reálné regulace pracovního trhu).

K měření LK se využívá celá řada statistických ukazatelů propočítávaných z dat UNESCO, OECD a Eurostatu, pro které se vžila zkratka UOE. Každý z těchto ukazatelů postihuje určitý aspekt LK. Zásoba LK je obvykle vyjadřována **mírou gramotnosti** dospělé populace (populace ve věku 15–64 let). Gramotnost je definována jako schopnost číst a psát a rozumět jednoduchým tvrzením vztahujícím se k běžnému každodennímu životu. Vzhledem k tomu, že takto pojatý ukazatel vyjadřuje podíl obyvatelstva s pouze základní úrovní gramotnosti a nezohledňuje investice, které umožňují osvojení vyšších úrovní gramotnosti, je tento ukazatel ve vyspělých zemích nahrazován komplexněji pojatou gramotností, kdy úroveň jejich jednotlivých složek je hodnocena na základě testování příslušných kognitivních (měřitelných) znalostí a dovedností.

Gramotnost dospělých byla pro potřeby šetření International Adult Literacy Survey realizovaného pod patronací OECD vymezena jako schopnost jednotlivce porozumět a využít tištěných informací v každodenním životě, doma, v práci a v komunitě pro dosažení cílů a pro rozvinutí znalostí a potenciálu. Skládá se ze tří složek. Literární gramotnost představuje schopnost nalézt a porozumět informaci z textů, které nejsou přímo určeny pro sdělení nějaké jednoduché informace (úvodníky, recenze, eseje apod.), dokumentová gramotnost vyjadřuje schopnost potřebnou pro vyhledání a využití přesně vymezené informace obsažené v nějakém dokumentu (žádost o zaměstnání, jízdní řád apod.) a numerická gramotnost je spojena s dovedností pracovat s čísly, aplikovat aritmetické operace na údaje obsažené v různých složitých materiálech (grafy, tabulky, zprávy apod.) – viz Matoušková, Z.: Znalosti a flexibilita obyvatelstva, 2005.

Zásoba LK je vyjadřována také **průměrnou dobou školní docházky** dospělé populace v členění podle pětiletých věkových skupin. Tento přístup umožňuje zohlednění změn, ke kterým dochází v průběhu času. Dalším ukazatelem je **vzdělanostní struktura obyvatelstva**, která postihuje podíly dospělé populace podle nejvyšších úrovní dosaženého vzdělání. Mezinárodní srovnání všech ukazatelů týkajících se vzdělávání je do určité míry ztíženo národními charakteristikami vzdělávacích systémů, nebo• shodné stupně vzdělávání nemusí vybavovat absolventy srovnatelnou úrovní znalostí a dovedností.

Potenciální změny v zásobě LK jsou obvykle vyjadřovány **mírou účasti** na jednotlivých stupních vzdělávání. Tento ukazatel vyjadřuje hrubé míry účasti, pokud je

konstruován jako podíl celkového počtu studujících na příslušném stupni vzdělání na populaci, která je typická pro daný stupeň vzdělání. Jsou propočítávány i čisté míry účasti, které do čitatele zahrnují pouze studující v typickém věku pro daný vzdělávací stupeň. Jedná se o tokovou veličinu, která odráží i míru investic do LK. Vzhledem k tomu, že ve vyspělých zemích je účast na primárním vzdělávání povinná a osoby v tomto vzdělávání nejsou v běžně akceptovaném produktivním věku, statisticky se v těchto zemích sleduje pouze míra účasti na vyšších stupních vzdělávání. Jedná se pouze o potencionální příliv LK, neboť celá řada studentů nemusí studium úspěšně dokončit nebo nemusí vstoupit na trh práce.

Shrnutí

V ekonomické literatuře existuje obecná shoda v tom, že význam LK, stejně jako nároky na něj se zvyšují, ovšem ve vymezení příčin nebo rozhodujících faktorů se jednotliví autori liší. Je zřejmé, že nejde o vliv jednoho faktoru, ale že se vliv různorodých faktorů prolíná. Nejčastěji je zmínován technologický pokrok, organizační změny, produkce nových výrobků a služeb, přechod od masové výroby k výrobě individualizovaného zboží, mezinárodní specializace. Je zřejmé, že tyto faktory se vzájemně podmiňují, roli spouštěče zřejmě sehrává technologický pokrok, od něhož se odvíjí vznik a působení ostatních faktorů. Vlivem těchto faktorů se mění požadavky na LK, ale změny v LK působí na podobu těchto faktorů, dochází ke vzájemnému oboustrannému ovlivňování.

LK prochází změnami, od akumulace k zastarávání. Rozhodující z hlediska akumulace je zejména vzdělávání v počátečních fázích lidského života, neboť negativní vztah či nezáměr o vzdělávání se v dospělém věku odstraňuje jen velmi obtížně. Je zřejmé, že akumulace LK vyvolává další akumulaci, jinými slovy lidé s vyšší úrovní vzdělání se ve větší míře účastní dalšího vzdělávání. LK má pozitivní vliv na zaměstnanost a míru ekonomické aktivity jednotlivce, mechanismy a míra vlivu jednotlivých faktorů zatím není dostatečně popsána a jednotlivé teze empiricky overeny. Nedostatečně je zatím prozkoumána také problematika zastarávání LK, protože v důsledku zrychlujících se změn v produkčních procesech a stárnutí populace se jedná o otázky velice aktuální. Je třeba dále precizovat kategorizaci zastarávání LK a hledat způsoby jeho vyjadrování. Jsou rozpracovány dvě základní možnosti řešení zastarávání LK – nahrazení a aktualizace. Důležitý je poznatek, že za určitých okolností lze zastarávání LK předcházet, v ostatních případech se jedná o řešení následná.

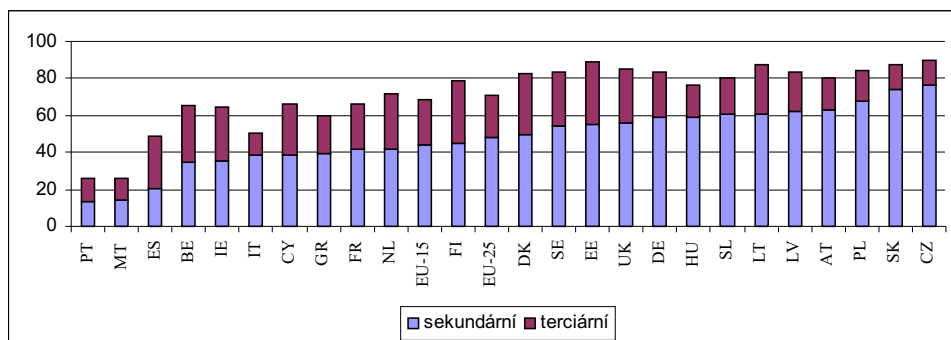
2. Analýza lidských zdrojů ČR

Vzdělanostní struktura

Vzdělanostní struktura obyvatelstva představuje základní charakteristiku vypovídající o kvalitě lidských zdrojů, které mají jednotlivé země v daném období k dispozici. Pro ekonomický rozvoj je důležité zejména zastoupení osob s vyšší úrovní vzdělání,

nebo• vzdělanější obyvatelstvo je nejen schopno lépe vytvářet a aplikovat nové poznatky v praxi, ale je obvykle náročnější na technologickou vyspělost spotřebního zboží, kvalitu služeb a tím prostřednictvím poptávky stimuluje producenty zboží i služeb k inovacím, ke zvyšování kvality a rozšiřování nabídky. Jak ukazuje obrázek 1, v roce 2005 mělo alespoň středoškolské vzdělání téměř 71 % obyvatelstva ve věku 25–64 let v rámci celé EU a 68 % obyvatelstva EU-15. V České republice však hodnota tohoto ukazatele dosáhla téměř 90 % a tím se ČR zařadila na první místo v srovnání s ostatními 23 členskými zeměmi (chybí data za Lucembursko).

Obrázek 1
Podíl obyvatelstva ve věku 25–64 let, které má ukončené sekundární a terciární vzdělání (2005, v %)

Pramen: Eurostat

Příznivého postavení ČR dosáhla zejména díky vysokému podílu osob s ukončeným středoškolským vzděláním, naopak podílem osob s ukončeným terciárním vzděláním se ČR ocitá na opačném konci pomyslného žebříčku, patří jí čtvrtá příčka od konce. Vysoký podíl osob s **ukončeným středoškolským vzděláním** (v roce 2005 to bylo 77 % dané populace) je výsledkem strukturované nabídky vzdělávacích možností na středoškolské úrovni, která umožňuje dosáhnout této úrovně vzdělání lidem s rozdílnými studijními předpoklady a ambicemi. Poměrně široká nabídka vzdělávacích příležitostí umožňuje, aby téměř všichni mladí lidé (cca 95 %) po ukončení povinné školní docházky pokračovali ve vzdělávání na některém z druhů střední školy. Široká nabídka společně s určitou mírou prostupnosti mezi jednotlivými druhy středních škol vede k tomu, že převážná většina osob středoškolská studia úspěšně ukončí, i když ne vždy v rámci původně započatého studijního programu. Někteří mladí lidé změni obor vzdělávání, jiní druh školy, obvyklý je přechod na méně náročné studium.

Poslední statistická data signalizují možné započetí negativní tendence, která se projevuje ve zvyšování podílu těch, kteří ze vzdělávání odcházejí před jeho zakončením maturitní nebo závěrečnou zkouškou. Svědčí o tom snižování podílu mladých lidí s ukončeným alespoň středoškolským vzděláním. Jestliže v roce 1999 bylo ve věkové

skupině 20–24 let 91,8 % s ukončeným alespoň středoškolským vzděláním, potom v roce 2005 již pouze 90,3 %¹. Pokud bude tato tendence v ČR pokračovat a naopak v ostatních zemích EU se bude snižovat podíl předčasných odchodů ze vzdělávání, pak časem nevyhnutelně dojde ke ztrátě do určité míry výlučného postavení ČR. Pozitivní je naopak skutečnost, že se zvyšuje podíl studujících v maturitních oborech. V roce 1994 v prvních ročnících maturitních studijních oborů studovalo 54,3 %, v roce 2004 již 63,8 %² studujících. To zvyšuje šance mladých lidí na pokračování v terciárním stupni studia, pro který je úspěšné složení maturitní zkoušky nezbytným předpokladem.

Česká republika v rámci EU výrazně zaostává v podílu osob s ukončeným **terciárním vzděláním**. Jestliže v průměru EU-25 téměř čtvrtina obyvatel (22,8 %) ve věku 25–64 let dosáhla v roce 2005 terciárního vzdělání, v ČR to bylo pouze 13,1 % obyvatel této věkové skupiny. Zvyšující se kapacita veřejných vysokých škol, vznik soukromých vysokých škol a rozvoj terciárního vzdělávání poskytovaného vyššími odbornými školami vede k postupnému zlepšování situace v ČR, nicméně tento posun je příliš pomalý na to, aby se míra zaostávání vůči EU-25 snížila. Přestože v ČR se podíl obyvatelstva s terciárním vzděláním v roce 2005 zvýšil o 1,6 p.b. oproti roku 2000, vývoj v EU-25 byl daleko dynamičtější (nárůst o 2,8 p.b.), což vede k tomu, že ČR se nejen nedaří snižovat odstup od ostatních zemí, ale míra zaostávání se naopak prohlubuje. Rozdíl ČR vůči průměru EU-25 v roce 2000 představoval 8,5 p.b., v roce 2005 se zvýšil na 9,7 p.b. V této souvislosti je však třeba zmínit určitou míru vlivu rozdílných vzdělávacích systémů v jednotlivých zemích. Zatímco v některých zemích je možné příslušnou odbornou kvalifikaci získat až na terciárním stupni vzdělání (např. zdravotní sestry), vzdělávací systém ČR tuto kvalifikaci zabezpečuje již na středoškolské úrovni. Kromě toho v ČR lidé stále získávají terciární vzdělání zejména studiem delších, obvykle pětiletých, vzdělávacích programů, zatímco ve vyspělých zemích EU jsou v podstatně větší míře než v ČR využívány možnosti nabízené kratšími studijními programy³. Míru využívání jednotlivých typů studijních programů při získávání terciárního vzdělávání ilustruje obrázek 2.

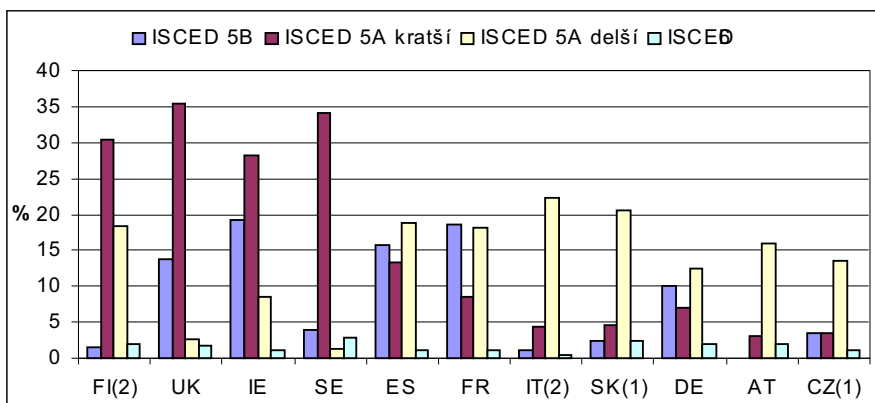
1 Eurostat, New Cronos

2 vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků ve středním a vyšším vzdělávání v ČR a v krajích ČR 2004/05, NÚOV (2005)

3 Jedná se o bakalářské studijní programy a obdobu programů zabezpečovaných v ČR vyššími odbornými školami, jejichž studijní programy jsou mezinárodní klasifikací označovány jako ISCED 5B a neumožňují pokračovat v magisterském studiu.

Obrázek 2

Podíl absolventů terciárního vzdělávání na obyvatelstvu ve věkové skupině typické pro ukončení daného studia (2003, v %)

Poznámka: (1) podíly absolventů mohou zahrnovat dvojnásobné započítání absolventů terciárního studia typu A a B; (2) data se vztahují k roku 2002.

Pramen: Education at a Glance, OECD 2005

V roce 2003 se absolventi kratších studijních programů (ISCED 5A) podíleli v ČR na obyvatelstva ve věku typickém pro ukončení daného typu terciárního vzdělání výrazně méně, s výjimkou Rakouska, než v ostatních zemích EU, za které byly k dispozici údaje. Nejmarkantnější je rozdíl vůči Švédsku a Velké Británii v případě absolventů bakalářských studijních programů (ISCED 5A) a vůči Irsku a Francii v případě studijních programů vyššího odborného vzdělání (ISCED 5B). Vzhledem ke zvyšujícím se nárokům na výkon jednotlivých profesí nebude možné zaostávání v počtech absolventů kratších terciárních vzdělávacích programů nadále kompenzovat příznivou situací v počtech absolventů sekundárního vzdělávání. Zvládnutí nových požadavků na adekvátní úrovni bude stále více vyžadovat terciární vzdělání i tam, kde dosud postačovalo vzdělání středoškolské.

ČR neobstojí v mezinárodním srovnání ani z hlediska počtu absolventů doktorského studia (ISCED 6). I když se jejich počet mezi roky 2000 a 2003 zvýšil o 50 %, stále podíl absolventů na věkové skupině typické pro absolvování tohoto stupně vzdělání dosahuje v ČR například cca poloviční úrovně Německa a třetinové úrovně Finska.

Vzdělanostní struktura je důležitou kvalitativní charakteristikou, neméně důležité jsou však skutečné znalosti a dovednosti obyvatelstva. Znalosti a dovednosti dospělé populace se do značné míry odvíjejí od znalostí a dovedností osvojených v počátečním vzdělávání, vypovídají však i o účasti v dalším vzdělávání, o tom, do jaké míry je v dané společnosti rozšířené celoživotní učení a jaká je jeho kvalita. Pokud na počáteční vzdělání získané v průběhu školní docházky nenavazují různé formy dalšího vzdělávání, dochází nejen k zastarávání osvojených znalostí a dovedností, ale v případě jejich nevyužívání v občanském nebo profesním životě i k jejich částečné nebo úplné ztrátě. Další vzdělávání umožňuje také napravit důsledky předčasného odchodu ze vzdělávacího systému nebo nesprávného rozhodnutí o zaměření vzdělání,

kteře bylo učiněno v předchozích letech. Nicméně veškeré průzkumy ukazují, že pokud nebyl získán kladný vztah ke vzdělávání a učení v průběhu základní školní docházky, tento nedostatek se v dospělém věku odstraňuje velmi obtížně.

Úroveň gramotnosti dospělé populace

Mezinárodním porovnáním úrovně znalostí a dovedností populace ve věku 16–64 let se zabývá šetření realizované OECD (IALS – International Adult Literacy Survey), jehož se v roce 1998 zúčastnila i ČR. Znalosti a dovednosti jsou tímto šetřením vyjadřovány prostřednictvím funkční gramotnosti, která představuje široký soubor schopností jednotlivce porozumět a využít tištěných informací v každodenním občanském i profesním životě. Funkční gramotnost se skládá ze schopnosti rozumět a aplikovat na různé úrovni složitosti informace z textu (literární gramotnost), z formalizovaných dokumentů (dokumentová gramotnost) a pracovat s numerickými informacemi (numerická gramotnost). Úroveň znalostí a dovedností obyvatelstva se nemění příliš rychle, nicméně lze předpokládat, že v průběhu posledních 7–8 let k určitým posunům došlo. Vzhledem k naprosté absenci dat mapujících tuto oblast však není jiná možnost, než využít výsledků tohoto šetření.

Jak si vedla česká dospělá populace ve srovnání s populací ostatních členských zemí EU⁴, které se zúčastnily šetření, a USA, ukazuje tabulka 1. Tabulka vypovídá o průměrné úrovni gramotnosti vyjádřené prostřednictvím počtu bodů a znázorňuje postavení České republiky ve vztahu k ostatním zemím. Úroveň gramotnosti je vyjádřena prostřednictvím škály od 0 do 500 bodů, čím vyšší počet bodů, tím vyšší úroveň gramotnosti.

V rámci jednotlivých typů gramotnosti dosáhla dospělá populace ČR nejlepších výsledků v numerické gramotnosti. I když střední hodnota úrovně numerické gramotnosti je třetí nejvyšší, rozdíl vůči prvnímu Švédsku a druhému Dánsku není statisticky významný. O něco horší je průměrná úroveň dokumentové gramotnosti, ve které významně lepšího výsledku dosáhly čtyři státy EU (Švédsko, Finsko, Nizozemsko, Dánsko). Dokumentová gramotnost společně s literární gramotností nepatří k silným stránkám české dospělé populace, přičemž v literární gramotnosti je situace nejhorší. Výrazně lepší úroveň vykazalo obyvatelstvo pěti členských států EU (Švédsko, Finsko, Nizozemsko, Německo, Dánsko). To je nepřijemné zjištění, nebo právě potřeba tzv. soft-kompetencí neboli přenositelných kompetencí je stále významnější pro uplatnění na rychle se měnícím pracovním trhu. Země, jejichž dospělá populace dosahuje vyšší úrovně funkční gramotnosti se lépe vyrovnávají se změnami a příležitostmi, které přináší a nabízí globalizace, snadněji se přizpůsobují požadavkům spojeným s využíváním nových technologií.

4 Šetření se zúčastnilo 23 zemí, z toho 13 členských zemí EU. Data za DE, IE, NL, PL, SE a USA se vztahují k roku 1994, data za Belgie-Vlámsko a UK k roku 1996 a za ČR, DK, FI, HU, SL a PT k roku 1998.

Tabulka 1

Průměrná úroveň gramotnosti

literární		dokumentová		numerická	
stát	body	stát	body	stát	body
SE	301,3	SE	305,6	SE	305,9
FI	288,6	FI	289,2	DK	298,4
NL	282,7	NL	286,9	CZ	298,1
DE	275,9	DK	293,8	DE	293,3
DK	275	DE	285,1	NL	287,7
USA	273,7	BE	278,2	BE	287
BE	271,8	CZ	282,9	FI	286,1
CZ	269,4	USA	267,9	USA	275,2
UK	266,7	UK	267,5	HU	269,9
IE	265,7	IE	259,3	UK	267,2
HU	242,4	HU	249	IE	264,6
SI	229,7	SI	231,9	SI	242,8
PL	229,5	PL	223,9	PL	234,9
PT	222,6	PT	220,4	PT	231,4

	statisticky významně lepší než ČR
	statisticky významně horší než ČR
	není statisticky významně rozdíl

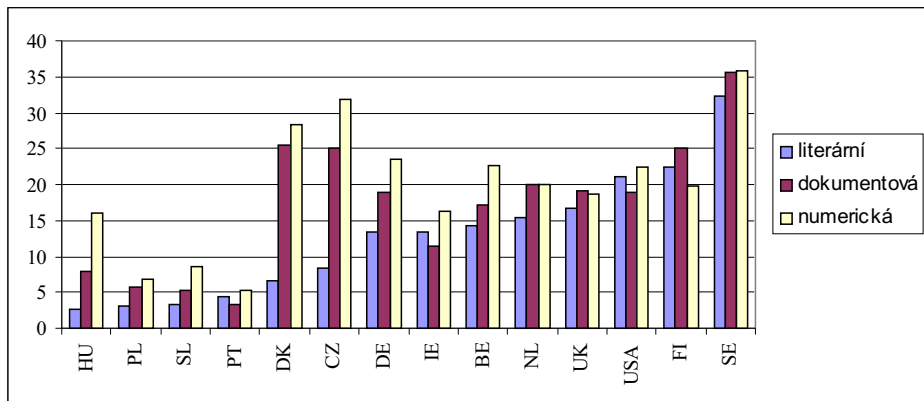
Pramen: OECD

Co nejvyšší průměrná úroveň gramotnosti dospělé populace je nespornou výhodou jednotlivých zemí. Z hlediska připravenosti obyvatelstva posouvat hranici poznání a zabezpečit praktickou využitelnost nových poznatků je však důležité zastoupení obyvatelstva v nejvyšších úrovních gramotnosti. IALS rozlišuje pět úrovní gramotnosti, přičemž za minimální úroveň gramotnosti umožňující aktivně se podílet na životě moderní rozvinuté společnosti, byla označena třetí úroveň.

ČR si s výjimkou literární gramotnosti vede vcelku dobře i z hlediska podílu obyvatelstva ve vyšších úrovních gramotnosti (viz obrázek 3). V případě dokumentové gramotnosti prokázala čtvrtina populace znalosti a dovednosti čtvrté a vyšší úrovně a v případě numerické gramotnosti dokonce téměř třetina populace (32 %). To jsou jedny z nejlepších výsledků a je třeba konstatovat, že z tohoto hlediska populace ČR dosáhla lepších výsledků než celá řada zemí, které vykazují vyšší podíly terciárně vzdělaných osob (viz např. Velká Británie, kde podíl terciárně vzdělaných osob dosahuje téměř dvojnásobku ČR, ale podíl těch, kteří se v dokumentové gramotnosti umístili v nejvyšších úrovních je nižší o 6 p.b. a v numerické gramotnosti o 13 p.b.). Nepříznivá je však situace v literární gramotnosti, kdy čtvrté a vyšší úrovně dosáhlo v ČR pouze 8 % obyvatelstva, což je ve srovnání se Švédskem (32 %) pouze čtvrtinový podíl. Znepokojující je zejména zjištění, že více jak polovina české populace nedosáhla v literární gramotnosti ani třetí úrovně, tedy úrovně nezbytné pro aktivní účast v globalizované ekonomice.

Obrázek 3

Podíl dospělé populace ve dvou nejvyšších úrovních gramotnosti (1998, v %)

Pramen: OECD

Výsledky šetření odhalily ještě další nepříjemnou skutečnost, a sice zhoršování pozice ČR z hlediska úrovně funkční gramotnosti ve vazbě na úroveň vzdělání – čím vyšší úroveň dosaženého vzdělání, tím horší jsou výsledky ve srovnání se světem. Při srovnání jedinců s maximálně středoškolským vzděláním dosahuje obyvatelstvo ČR v mezinárodním měřítku lepších výsledků, než když je srovnávána populace s terciárním vzděláním. Tento výsledek naznačuje, že základní a střední školy v České republice jsou na tom ve srovnání s vyspělými zeměmi z hlediska tvorby funkční gramotnosti lépe než vysoké školy.

Výzkum funkční gramotnosti upozornil na velkou slabinu české populace, a tím je **znalost světového jazyka**. Schopnost domluvit se jedním ze světových jazyků nebyla testována obdobným způsobem jako jednotlivé složky funkční gramotnosti, ale respondenti hodnotili svou znalost cizího jazyka sami. V ČR se pouze 15 % obyvatel ve věku 16 až 65 let domnívalo, že je schopno vést rozhovor v angličtině, což je výrazně méně než zejména v Nizozemsku (70 %), ale také v Belgii (51 %). Pokud se tato schopnost rozšíří o další světové jazyky (němčinu, francouzštinu a španělštinu) jsou výsledky mírně příznivější, nicméně téměř tři čtvrtiny obyvatel ČR (73 %) nejsou schopny se domluvit ani jedním z těchto čtyř jazyků. I když situace v ČR je lepší než například v Polsku, kde se ani jedním z těchto čtyř jazyků nedomluví plných 90 % obyvatel, odstup vůči Nizozemsku, kde se nedomluví pouze necelá čtvrtina populace (23 %) je výrazný. Lze předpokládat, že od roku 1998 se jazykové znalosti zejména u mladé populace zlepšily, dosažení úrovně Nizozemska by si však vyžádalo poměrně výrazného úsilí zejména střední a starší generace, která je jazykově méně vybavená než generace mladší. Na jazykovou gramotnost pozitivně působí úroveň vzdělání, nejrozšířenější je jazyková zdatnost mezi osobami s terciární úrovní vzdělání (viz tabulka 2).

Tabulka 2
Znalost cizích jazyků (1998, v %)

	CZ	PL	NL	BE
Mluví anglicky	15,1	4,8	69,5	51,3
Neumí ani jeden světový jazyk	73,1	90,5	23,2	32,3
Umí alespoň jeden světový jazyk	26,9	9,5	76,8	67,7
Umí pouze rodný jazyk	44,7	80,1	20,9	2,1
Schopnost konverzovat ve světovém jazyce				
Bez středního vzdělání	18,6	4,1	60,0	47,3
Střední vzdělání	34,7	11,8	88,8	78,1
Vysokoškolské vzdělání	53,5	29,9	95,3	89,5
Schopnost konverzovat v angličtině podle věku				
16–35	28,1	7,7	83,8	67,1
36–50	9,3	2,8	70,3	45,8
51–65	3,4	2,1	47,5	26,6

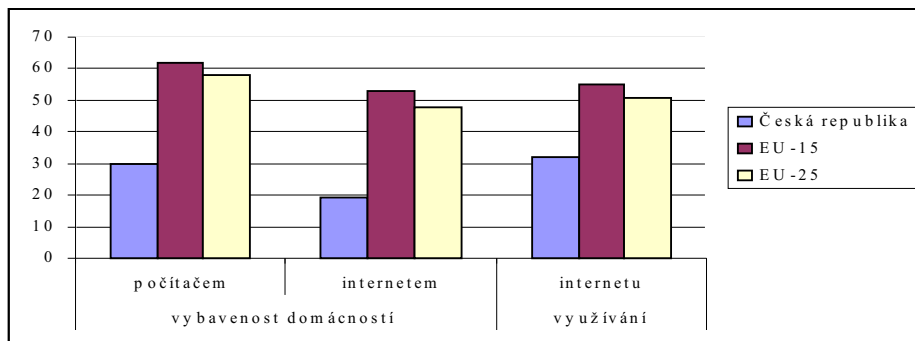
Pramen: OECD

Vazba na úroveň vzdělání a věk se prosazuje ve všech zemích, pokud budeme jazykové schopnosti podle úrovně vzdělání v ČR posuzovat vůči Nizozemsku, potom je zřejmé, že nejvýraznější je zaostávání ve schopnosti konverzovat v alespoň jednom světovém jazyce u osob se střední úrovní vzdělání (cca 54 p.b. oproti cca 41 p.b. u osob bez středního vzdělání). Schopnost domluvit se anglicky je nejslabší u generace nejstarší, nicméně její zaostávání oproti shodné věkové skupině v Nizozemsku je nižší (o 44 p.b.) než u nejmladší generace (o 56 p.b.). Největší rozdíl vykazala generace střední (o 61 p.b.).

Nezbytnou součástí funkční gramotnosti se v důsledku prorůstání informačních a komunikačních technologií do všech součástí života stává **počítačová gramotnost**. Její zvládnutí je do určité míry nezbytné nejen pro uplatnění na trhu práce, ale i pro běžný občanský život. To je důvod, proč všechny vyspělé země uplatňují v této souvislosti princip rovných příležitostí, který je spojen nejen s plošným vybavením a tím i širokou dostupností počítačů s připojením k internetu, ale i s respektováním specifických potřeb různých skupin obyvatelstva z hlediska věku, pohlaví, společenského postavení, geografické lokace či fyzických a mentálních předpokladů.

Počítačová gramotnost obyvatelstva nebyla doposud předmětem mezinárodního šetření. Lze však vyjít z předpokladu, že je přímo úměrná vybavenosti domácností počítačem a připojením k internetu. Domácnosti ČR vykazují v rámci EU výrazně podprůměrnou úroveň vybavenosti, a to nejen ve srovnání s EU-15, ale i EU-25 (viz obrázek 4).

Obrázek 4

Vybavenost domácností ICT a využívání internetu (2005, v %)

Pramen: Eurostat

V EU-25 měla v roce 2005 v průměru více jak polovina domácností (58 %) počítač, v ČR pouze necelá třetina domácností (30 %). Připojení k internetu má v průměru EU-25 téměř polovina domácností (48 %), zatímco v ČR necelá pětina domácností (19 %). Srovnání s EU-15 vyznívá ještě hůře, neboť vybavenost starých členských zemí výrazně převyšuje vybavenost nových členských států. Hlavní bariérou lepší vybavenosti domácností počítačem a připojením k internetu je nepříznivá relace mezi průměrnými příjmy rodiny a běžnými životními náklady na straně jedné a cenou počítače a cenou připojení k internetu na straně druhé. Určitou roli sehrává i důležitost, která je tomuto vybavení domácnosti přikládána, přičemž průzkumy ukazují na pozitivní vliv přítomnosti dětí v domácnosti.

Přístup k počítači a internetu není závislý pouze na vybavenosti domácností. Dalšími přístupovými místy jsou pro děti a studenty školy, pro zaměstnané práce, pro celou populaci knihovny, internetové kavárny, v některých případech obecní úřady či úřady práce. Populace ČR ve věku 16–74 let využívá internet ve srovnání s populací EU méně⁵. V EU-25 v roce 2005 průměrně využilo internet během tří měsíců předcházejících šetření 51 % obyvatel, zatímco v ČR pouze 32 % a v EU-15 více než polovina obyvatel této věkové skupiny (55 %). Na těchto nepříznivých hodnotách se podílí nejen nízká vybavenost domácností, ale i nižší zaměstnanost v profesích, ve kterých je internet využíván jako nezbytný informační zdroj nebo způsob komunikace se zákazníky, nižší vybavenost škol počítači s připojením na internet, ale i omezenější rozvoj služeb zajišťovaných přes internet. Pozitivní je však zjištění, že zaostávání za průměrem EU-25 je v případě využívání internetu menší než v případě vybavenosti domácností. Internet využívalo v ČR pouze o 19 p.b. méně obyvatelstva než byl průměr

5 Analýza je založena na datech, která monitorují využití internetu v průběhu předcházejících tří měsíců bez ohledu na místo a četnost použití. V některých statistikách jsou využívána data, která monitorují pravidelné používání internetu, které je definováno jako použití internetu v průměru jednou týdně. Tato data jsou pochopitelně nižší, než data použitá v této analýze.

EU-25, ale zaostávání ve vybavenosti domácností počítačem dosáhlo 28 p.b. a připojením k internetu 29 p.b.

Flexibilita populace

Změny v nárocích na LK se promítají také do požadavku na flexibilitu a mobilitu populace. Flexibilita je v obecné poloze obvykle chápána jako schopnost jednotlivce přizpůsobit se měnícím se požadavkům v různých oblastech života společnosti. Z ekonomického hlediska je nejdůležitější schopnost přizpůsobit se měnícím se požadavkům na trhu práce. Tato schopnost se stává stále významnější charakteristikou lidských zdrojů, je ovlivněna vzděláním a postojem jednotlivce, zejména jeho ochotou osvojit si nové poznatky a dovednosti.

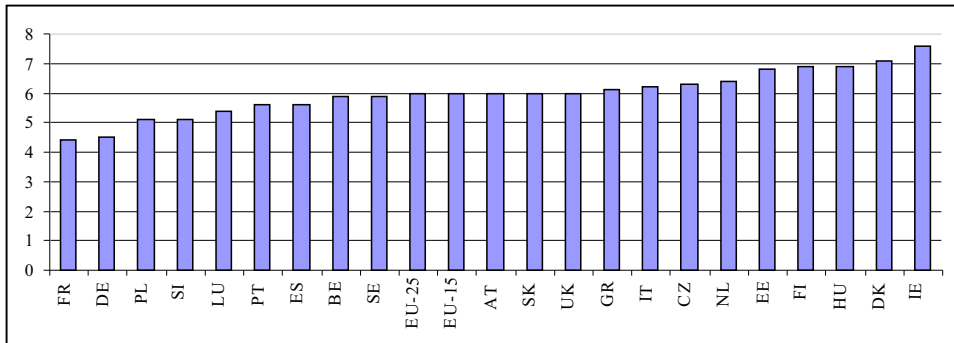
Flexibilita lidských zdrojů je spojena nejen s profesní flexibilitou, ale i s flexibilitou časovou a prostorovou. Z hlediska konkurenceschopnosti je flexibilita hodnocena jako velice pozitivní jev, jako jeden ze zdrojů ekonomického růstu, nicméně má i své méně pozitivní stránky spojené zejména s psychikou jednotlivce, s jeho obavami a pocity nejistoty. Určitá míra jistoty zaměstnání je v jednotlivých zemích zajišťována prostřednictvím legislativy, která upravuje přijímání a propouštění lidí do a ze zaměstnání. Každá země hledá takovou míru regulace, která by na jedné straně ochránila zaměstnance před propouštěním a na straně druhé umožnila zaměstnavatelům dostatečně pružně reagovat na změny v poptávce na trhu zboží a služeb, na technologický pokrok, na nutnost organizačních změn.

Porovnání míry flexibility populace ČR se situací v ostatních zemích umožňuje Mezinárodní ročenka konkurenceschopnosti vydávaná švýcarským Mezinárodním institutem pro rozvoj managementu (IMD). Flexibilita populace je zde hodnocena na základě dotazníkového šetření, ve kterém domácí a zahraniční odborníci odpovídají na otázku „Flexibilita a adaptabilita lidí v ekonomice je nízká – vysoká, když jsou konfrontováni s novými náročnými úkoly“. Míra flexibility populace je vyjádřena prostřednictvím desetistupňové hodnotící škály.

Populace ČR byla v roce 2005 hodnocena ve srovnání s průměrem EU-25 i EU-15 jako flexibilnější (viz obrázek 5). Vyšší míru flexibility než ČR vykazalo pouze 6 členských zemí EU. V hodnocení flexibility české populace mezi roky 2004 a 2005 došlo k výraznému pozitivnímu posunu, v průměru EU k posunu negativnímu. V letech 2001–2004 se míra flexibility v ČR pohybovala v rozpětí 5,5–5,8, v roce 2005 se vyhoupla na 6,3, což představuje meziroční změnu o 0,6 bodu.

Vzhledem k tomu, že flexibilita je charakteristika, u které nelze předpokládat výrazné meziroční změny, pokud nedojde v daném roce ke změnám v legislativě, je nezbytné s vyhodnocením počkat na další roky, které ukáží, zda se jedná o pozitivní dlouhodobější posun nebo pouze o meziroční výkyv. Hodnoty ukazatelů zjišťovaných dotazníkovým šetřením se vyznačují určitou mírou citlivosti na celkovou ekonomickou situaci. V případě příznivého ekonomického vývoje či pozitivních očekávání je hodnocení obvykle optimističtější. Při mezinárodním srovnání se může projevit i vliv rozdílné míry kritičnosti respondentů z jednotlivých zemí.

Obrázek 5

Flexibilita a adaptabilita lidí v ekonomice (2005, v bodech)

Pramen: IMD – International Competitiveness Year Book

Profesní flexibilita je ve vyspělých státech podporována rekvalifikacemi, poradenstvím a činností institucí, které pomáhají jednotlivcům nalézt přiměřené uplatnění na trhu práce. Profesní mobilita může být, a také často je, nahrazována mobilitou geografickou v případě, že jednotlivec v jiném regionu nalezne uplatnění své stávající kvalifikace. Geografická mobilita realizovaná změnou bydliště nebo dojížděnkou nemusí být vždy spojena s uplatněním stávající kvalifikace, ale může mít i celou řadu jiných příčin, od potřeby změnit prostředí až po obecně lepší ekonomickou perspektivu jednotlivce.

Nezbytným předpokladem pro profesní i geografickou mobilitu je dobrá informovanost o pracovních příležitostech. Ochota k profesní a prostorové mobilitě je do značné míry podkopávána příliš hustou sociální sítí, která nenutí jednotlivce k rychlému nalezení nového zaměstnání a k vynaložení určitých nákladů s tím spojených, a• již finančních nebo psychických. Mobilita je naopak podpořena opatřeními, která snižují rizika, jež jednotlivec musí podstoupit při její realizaci.

Profesní mobilita a ochota ke geografické mobilitě byla v členských státech EU zjiš•ována specifickým šetřením v roce 2005. Výsledky šetření ukázaly, že profesní mobilita vyjádřená průměrnou dobou setrvání u jednoho zaměstnavatele je v EU nižší než v USA, ale vyšší než v Japonsku. Průměrná délka setrvání u jednoho zaměstnavatele je v EU 10,6 let, zatímco v USA 6,7 let a v Japonsku 12,2 let. O nízké profesní mobilitě v EU svědčí také skutečnost, že celá čtvrtina dotázaných nikdy nezměnila svého zaměstnavatele a tento podíl se výrazně nemění ve vazbě na věk. Ve věkové skupině 25–39letých nikdy zaměstnavatele nezměnilo 24 % dotázaných, ve věkové skupině 40–54letých 20 % a ve věkové skupině nad 55 let 25 %. Evropané ani do budoucna příliš neuvažují o změně zaměstnavatele, 54 % dotázaných nezamýšlí v průběhu dalších pěti let změnit zaměstnání. Rozhodujícím důvodem pro setrvání ve stávajícím zaměstnání je spokojenost v zaměstnání.

Obyvatelstvo ČR vykázalo nižší úroveň profesní mobility než byl průměr EU-25, přestože je přesvědčenější o pozitivním vlivu častého střídání zaměstnání. Počet

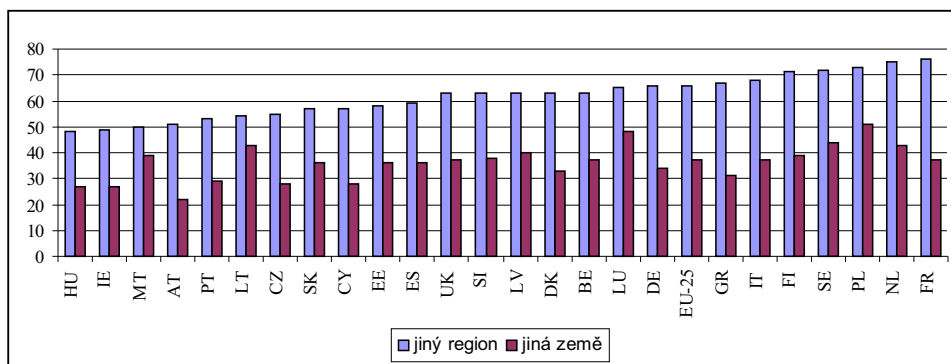
zaměstnání připadající v průměru na jednoho dotázaného byl v ČR 3,2 zaměstnání, v EU-25 3,9 zaměstnání, o pozitivním vlivu změny zaměstnání je v ČR přesvědčeno 60 % dotázaných, zatímco v průměru EU-25 pouze 40 %. Hodnota tohoto ukazatele se v zemích EU pohybovala od 2,7 zaměstnání (Rakousko) po 5,9 zaměstnání (Dánsko).

Podstatně rezervovanější vztah má populace ČR k prostorové mobilitě (viz obrázek 6), což se odráží i v menší ochotě se stěhovat za práci v případě nezaměstnanosti. V ČR je o pozitivním vlivu geografické migrace přesvědčeno 42 % dotázaných a 54 % je ochotno se přestěhovat do jiného regionu v případě nezaměstnanosti, v průměru EU-25 se 46 % dotázaných domnívá, že geografická mobilita přináší jednotlivci pozitivní efekty a 66 % je ochotno k vnitrostátní migraci, aby získali práci. K mobilitě mimo stávající region jsou nejochotnější lidé ve Francii a Nizozemsku, kde se tento podíl blíží 80 %, naopak v Maďarsku a Irsku vyjádřilo ochotu k meziregionální vnitrostátní migraci méně než polovina dotázaných.

Ochota k zahraniční migraci je ve všech státech nižší než ochota k vnitrostátní migraci. V průměru EU-25 pouze 37 % dotázaných vyjádřilo ochotu se přestěhovat do jiného státu EU, aby získali práci, pokud by byli nezaměstnaní, což je téměř o polovinu méně než v případě vnitrostátního stěhování. V ČR by bylo ochotno se přestěhovat do jiného státu EU ještě menší procento obyvatel – 28 %. Nižší ochotu než obyvatelé ČR deklarovali pouze obyvatelé Maďarska, Itálie a Rakouska, naopak největší míru ochoty vykazovali dotázaní z Polska (51 %).

Obrázek 6

Podíl obyvatel ochotných se přestěhovat za práci v případě nezaměstnanosti (2005, v %)

Pramen: Eurobarometer

Dotázaní v průměru jako největší překážku mezinárodní mobility spatřují v nedostatečných jazykových znalostech (50 %) a v problémech s adaptací na odlišné prostředí (20 %). Relativně méně osob (15 %) považuje za bariéru migrace přístup k sociálnímu zabezpečení nebo sociálním službám a méně než 10 % vidí jako problém uznání kvalifikace a diplomu nebo získání pracovního povolení. Získání pracovního povolení je jako problém nejsilněji pocíťován v nových členských státech vzhledem k restriktivním opatřením přijatým většinou starých členských států vůči

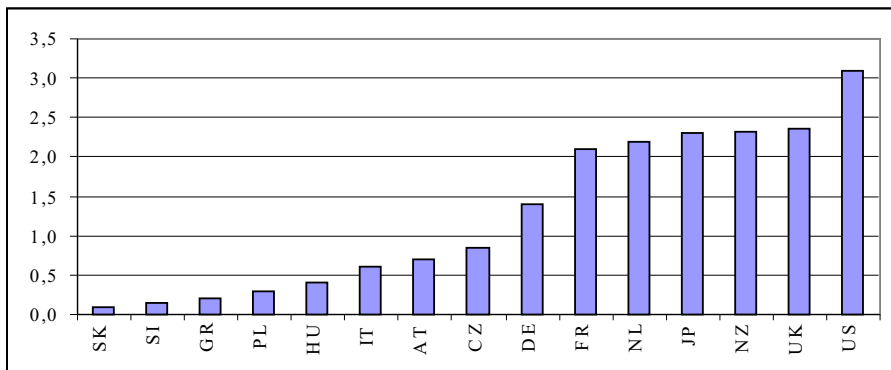
volnému pohybu pracovní síly ze států vstoupivších do EU v roce 2004. Podíl však nikdy nepřesáhl 20 % dotázaných, nejvyšší podíly vykázalo Estonsko, Slovinsko, ČR, Polsko a Slovensko.

Pro mezinárodní porovnání geografické vnitrostátní mobility pracovních sil je možné využít také dat z výběrového šetření pracovních sil. Tato šetření umožňují sledovat počet osob ve věku 15–64 let, které změnily trvalé bydliště. Míra geografické mobility je vyjadřována jako podíl těchto osob na celkovému počtu obyvatel v produktivním věku.

Mezinárodní srovnávání je ztíženo volbou vhodných regionů. S ohledem na dostupnost statistických dat musí být využity administrativní regiony, za které jsou aktuální a spolehlivá data k dispozici, současně by se však mělo jednat o regiony mezinárodně srovnatelné svojí velikostí. Míra mobility je silně ovlivněna právě rozlohou oblastí, čím je menší rozloha oblastí, za které je mobilita porovnávána, tím větší rozsah mobility je zjišťován. Mobilita vnitroregionální může být mnohdy spojena s mobilitou na větší vzdálenost než mobilita meziregionální, pokud se meziregionální mobilita uskutečňuje v rámci příhraničních oblastí sousedících regionů.

Při vědomí všech zmíněných problémů spojených s mezinárodním srovnáváním geografické mobility lze konstatovat, že mobilita populace v produktivním věku (15–64 let) není příliš silná. Z dat, která jsou k dispozici je patrné, že hrubé migrační toky jsou intenzivnější v zemích ekonomicky vyspělejších a v zemích mimo Evropu. Nejvyšší míra migrace byla v USA, kde 3 % populace v produktivním věku změnilo v průběhu roku 2003 stát svého trvalého bydliště. Míra migrace by ovšem byla výrazně vyšší, kdyby byla sledována za menší regiony než jsou jednotlivé státy USA.

Obrázek 7
Vnitrostátní míra migrace (2003, v %)

Poznámky: Data se vztahují k populaci ve věku 15–64 let, v Itálii k celkové populaci a v Japonsku k populaci starší 5 let. Data za NL se vztahují k roku 1999, za NZ, JP a GR k roku 2001 a za FR, AT a IT k roku 2002.

Pramen: OECD (2005)

Jak je patrné z obrázku 7 v rámci EU je migrace nejsilnější ve Velké Británii, kde dosáhla téměř 2,5 %, naopak obyvatelstvo zemí jižní a střední Evropy vykazuje

meziregionální migraci pod 1 %⁶. Obyvatelstvo v produktivním věku ČR je geograficky mobilnější ve srovnání s Rakouskem, Itálií, Maďarskem, Polskem, Reckem, Španělskem a Slovenskem.

Meziregionální migrační toky jsou kromě již zmíněných skutečností ovlivněny také vzdělaností a věkovou strukturou obyvatelstva v produktivním věku. Analýzy struktury migrujících dokazují, že k migraci jsou ochotnější lidé s vyšší úrovní vzdělání a mladší věkové skupiny, lidé, kteří žijí bez ekonomicky aktivního partnera a bez dětí. Intenzita meziregionální migrace je ovlivněna také velikostí rozdílů v ekonomické úrovni jednotlivých regionů. Čím je ekonomická úroveň regionů srovnatelnější, tím jsou ekonomické důvody k migraci slabší a migrační toky omezenější. Samotná realizace meziregionální migrace je negativně ovlivněna možností získat odpovídající bydlení v regionu, do kterého by jednotlivci byli ochotni se přestěhovat a vlastnictvím domu ve stávajícím regionu. Na migraci mají silný vliv také mimoekonomické faktory, zejména sociální vazby ke stávajícímu regionu a ochota se jich vzdát nebo omezit jejich četnost. Těmto faktorům různí lidé přiřkládají různou míru důležitosti.

Dojíždka do zaměstnání je mnohem častějším způsobem prostorové mobility než stěhování. Pro mezinárodní srovnání dojíždky do zaměstnání mimo region bydliště je k dispozici ještě méně dat než pro porovnání vnitrostátního meziregionálního stěhování. V rámci 10 zemí, za které jsou k dispozici data, vykázala populace v produktivním věku ČR jednu z nejnižších měř dojíždění do zaměstnání. V roce 2003 z populace ve věku 15–64 let dojíždělo do zaměstnání mimo region svého trvalého bydliště cca 4 % obyvatelstva, což však bylo více než v případě Maďarska a Španělska. Největší míru dojíždky vykázalo Německo společně s Velkou Británií (cca 16 % populace).

Mezistátní rozdíly v mírách dojíždky jsou ovlivněny, obdobně jako v případě míry stěhování, rozdíly v souboru regionů, za které je porovnání prováděno. Poměrně silný vliv má i postavení hlavního města, zda představuje samostatný region či je součástí širšího regionu. V těch zemích, ve kterých je hlavní město samostatným regionem, je míra migrace nadhodnocena ve srovnání se zeměmi, kde tomu tak není, nebo hlavní město je velmi silným dojíždčkovým centrem zejména z okolních obcí, které jsou však součástí jiného regionu. To je případ ČR, ale i Velké Británie.

Závěr

Nespornou výhodou lidských zdrojů ČR je **vysoká míra středoškolské vzdělanosti**. V roce 2005 dosáhlo alespoň středoškolské úrovně vzdělání v ČR téměř 90 % populace ve věku 25–64 let, což byl nejlepší výsledek v rámci celé EU a převýšil průměrnou hodnotu ukazatele za EU o 22 p.b. Tohoto exkluzivního postavení bylo dosaženo díky vysokému podílu osob s ukončenou střední úrovní vzdělání (77 %). ČR však hrozí, že tuto výhodu postupně ztratí, nebo se v posledních letech zvyšuje podíl těch, kteří ze vzdělávání odcházejí před jeho úspěšným zakončením. V roce 2005 mělo ukončené

6 Data za jednotlivé země se vztahují k následujícímu počtu regionů: US-51, UK-37, NZ-12, JP-47, NL-12, FR-22, DE-36, CZ-8, AT-9, IT-20, HU-7, PL-16, GR-13, SP-16, SK-4.

alespoň středoškolské vzdělání 90,3 % populace ve věku 20–24 let, zatímco v roce 1999 to bylo 91,8 %. Pozitivní je naopak zvyšování podílu mladých lidí studujících maturitní obory, což zvyšuje jejich šanci dosáhnout terciárního vzdělání.

Obyvatelstvo ČR silně **zaostává v terciární úrovni vzdělanosti** za průměrem EU. Téměř čtvrtina obyvatel EU (22,8 %) ve věku 25–64 let dosáhla v roce 2005 terciárního vzdělání, v ČR pouze 13,1 %. Přes zvyšování nabídky terciárních vzdělávacích příležitostí a nárůstu počtu studentů, se odstup ČR od průměru EU nadále prohlubuje. Rozdíl ČR vůči průměru EU činil v roce 2000 8,5 p.b., v roce 2005 se dále prohloubil na 9,7 p.b. V ČR je výrazně nižší zejména podíl absolventů kratších vzdělávacích programů terciárního studia (VOŠ, bakalářský stupeň) a absolventů doktorského studia.

Vzdělanostní struktura lidských zdrojů je důležitou charakteristikou, neméně důležitá je i kvalita znalostí a dovedností, které si lidé osvojují nejen formálním vzděláváním, ale i neformálním a informálním učením. V mezinárodním srovnání úrovně **gramotnosti** populace ve věku 16–64 let dosáhla ČR velmi dobrého postavení v numerické gramotnosti, ve které lepší výsledky v rámci EU měli pouze obyvatelé Švédska a Dánska, přičemž odstup ČR od těchto zemí nebyl statisticky významný. K silným stránkám populace ČR však nepatří literární ani dokumentová gramotnost. U dokumentové gramotnosti dosáhlo statisticky významně lepší úrovně obyvatelstvo čtyř zemí EU, u literární pěti zemí. Alarmující je zjištění, že mezinárodní postavení populace z hlediska úrovně gramotnosti se zhoršuje se zvyšující se úrovní vzdělání, což signalizuje, že kvalita středoškolského vzdělávání je srovnatelná s kvalitou v ostatních vyspělých zemích, které se zúčastnily daného šetření, zatímco kvalita vysokoškolského vzdělávání zatím zaostává.

Velkou slabinou populace ČR je **znalost světového jazyka**, která nedosahuje úrovně typické pro malé členské státy EU. V ČR se z populace ve věku 16–65 let pouze 15 % domnívá, že je schopno vést rozhovor v angličtině, zatímco v Nizozemsku je to 70 % a v Belgii 51 % populace. Situace je o něco lepší, pokud se v úvahu vezmou i další světové jazyky (němčina, francouzština, španělština), i když stále téměř tři čtvrtiny (70 %) obyvatel ČR nebylo v roce 1998, kdy bylo provedeno šetření, schopno se domluvit ani jedním ze čtyř světových jazyků. Lze očekávat, že jazyková vybavenost se postupně zlepšuje zejména u mladé populace, přiblížení k úrovni Nizozemska či Belgie by si vyžádalo i výrazné úsilí ze strany starší populace.

V důsledku prorůstání informačních a komunikačních technologií do všech oblastí života se **počítačová gramotnost** stává důležitou dovedností nejen pro uplatnění na trhu práce, ale i pro občanský život. Předpokladem pro její získání je snadný přístup k počítači, a• již z domova nebo z veřejně přístupných míst jako jsou knihovny, informační a vzdělávací centra, kavárny apod. Vybavenost domácností počítači je v ČR pod průměrem EU. V ČR měla v roce 2005 počítač necelá třetina domácností (30 %), zatímco v EU více jak polovina domácností (58 %). Zaostávání v připojení k internetu bylo ještě výraznější, v ČR měla připojení k internetu necelá pětina domácností (19 %), v EU téměř polovina domácností (48 %).

Mění se požadavky trhu práce kladou stále větší nároky na **profesní flexibilitu** populace, na schopnost a ochotu učit se novým věcem, ale i na ochotu stěhovat se za

možnostmi pracovního uplatnění. Výsledky šetření z roku 2005 ukázaly, že obyvatelé ČR jsou přesvědčenější o pozitivním vlivu častějšího střídání zaměstnání než je průměr EU, ale ve skutečnosti zaměstnání mění méně často, což svědčí o nižší míře profesní flexibility. Na jednoho dotázaného připadlo v ČR v průměru 3,2 zaměstnání, v EU 3,9 zaměstnání, o pozitivním vlivu změny zaměstnání je v ČR přesvědčeno 60 % dotázaných, zatímco v průměru EU pouze 40 %.

Podstatně rezervovanější vztah má populace ČR k **prostorové mobilitě**. V ČR je o pozitivním vlivu geografické migrace přesvědčeno 42 % dotázaných, v rámci EU 46 %, ale přestěhovat se do jiného regionu v případě nezaměstnanosti je v ČR ochotno pouze 54 % dotázaných, zatímco v rámci EU 66 %. Ochota k zahraniční migraci za účelem získání práce je obecně nižší než ochota k vnitrostátní migraci. V průměru EU vyjádřilo ochotu přestěhovat se do jiného členského státu 37 % dotázaných, v ČR pouze 28 %.

Pokud se ČR chce stát zemí přitažlivou pro investice s vyšší kvalifikační náročností, je třeba v prvé řadě nabídnout odpovídajícím způsobem kvalifikovanou pracovní sílu. K tomu je nezbytné zejména zvýšit kvalitu a dostupnost terciárního vzdělávání, především kratších studijních oborů a stimulovat zájem o technické obory. Důležité také je vědomí populace o nezbytnosti dalšího profesního vzdělávání, nezbytnosti obnovovat a rozšiřovat své znalosti a dovednosti nabyté v průběhu počátečního vzdělávání prostřednictvím různých forem dalšího profesního vzdělávání.

Seznam zkratk

AT – Rakousko, BE – Belgie, CY – Kypr, CZ – Česká republika, DE – Německo, DK – Dánsko, EE – Estonsko, ES – Španělsko, FI – Finsko, FR – Francie, GR – Řecko, HU – Maďarsko, IE – Irsko, IT – Itálie, LT – Litva, LV – Lotyšsko, MT – Malta, NL – Nizozemsko, NZ – Nový Zéland, PL – Polsko, PT – Portugalsko, SE – Švédsko, SI – Slovinsko, SK – Slovensko, UK – Velká Británie.

Literatura

- AUTOR, D. H.; KATZ, L. F.; KRUEGER, A. B. 1998. Computing Inequality: Have Computers Changed the Labour Market? *Quarterly Journal of Economics*. 1998, no. 113, s. 1055–1089.
- BLACK, S.; LYNCH, L. 1996. Human-capital Investments and Productivity. *American Economic Review*. 1996, vol. 86, no. 2, s. 263–267.
- BRESNAHAN, T. F.; BRYNJOLFSSON, E.; HIT, L. M. 2002. Information Technology, Workplace Organization and the Demand for Skilled Labor: Firm-level Evidence. *Quarterly Journal of Economics*. 2002, no. 117, s. 339–376.
- CAROLI, E.; VAN REENEN, J. 2001. Skill Biased Organizational Change? Evidence from a Panel of British and French Establishments. *Quarterly Journal of Economics*. 2001, no. 116, s. 1449–1492.
- CAROLI, E.; VAN REENEN, J. 1999. Organisation, Skills and Technology: Evidence from a Panel of British and French Establishments' [Working Paper Series No. 99/23]. London : Institute for Fiscal Studies, 1999.
- CHEN, D. H.; DAHLMAN, C. J. 2004. Knowledge and Development – A Cross-Section Approach. [World Bank Policy Research Working Paper 3366].
- CZESANÁ, V. 2006. Celoživotní učení. In KADERÁBKOVÁ, A. a kol. *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky 2005. Analýza*. Praha : Linde, 2006. ISBN 80-86131-66-1.
- ČSÚ. 2005. Výsledky šetření o využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci v roce 2005. Praha : ČSÚ, 2005.
- DARR, E. D.; ARGOTE, L.; EPPLER, D. 1995. The Acquisition, Transfer, and Depreciation of Knowledge

- in Service Organizations: Productivity in Franchises. *Management Science*. 1995, no. 41, s. 1750–62.
- DE GRIP, A. 2004. Evaluating Human Capital Obsolescence, Maastricht University. Paper prepared for EC-OECD Seminar on Human Capital and Labour Market Performance. 2004.
- DUNNE, T.; HALTIWANGER, J.; TROSKE, K. 1996. Technology and Jobs: Secular Changes and Cyclical Dynamics' [NBER Working Paper, No 5656]. Cambridge (MA) : NBER, 1996.
- EUROPEAN COMMISSION. 2005. Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training, 2005 Report. Brussels : EC, 2005.
- EUROPEAN COMMISSION. 2006. *Eurobarometer Survey on Geographic and Labour Market Mobility. Europeans and Mobility: First Results of an EU-wide Survey*. European Communities, 2006. ISBN 92-79-01280-0.
- EUROSTAT. 2005. Database New Cronos/Labour Force Survey. Luxembourg, 2005.
- EUROSTAT. 2003. Education across Europe 2003. Luxembourg, 2003
- DE LA FUENTE, A.; CICCONE, A. Human Capital in a Global and Knowledge-based Economy. http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/2002/jul/report_final.pdf .
- IMD. 2005. *World Competitiveness Yearbook*. Lausanne : IMD, 2004, 2005. ISBN 2-9700121-9-7.
- LINDBECK, A.; SNOWER, D. 2000. Multi-Task Learning and the Reorganisation of Work, from Tayloristic to Holistic Organization. *Journal of Labour Economics*. 2000, no. 18, s. 353–376.
- LYNCH, L. 1992. Private-sector Training and the Earnings of Young Workers. *American Economic Review*. 1992, vol. 82, s. 299–312.
- MACHIN, S.; VAN REENEN, J. 1998. Technology and Changes in Skill Structure. Evidence from seven OECD countries. *Quarterly Journal of Economics*. 1998, no. 113, s. 245–279.
- MATOUŠKOVÁ, Z. 2006. Znalosti a flexibilita obyvatelstva. In KADERÁBKOVÁ, A. a kol. *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky 2005. Analýza*. Praha : Linde, 2006. ISBN 80-86131-66-1.
- MPSV, NÁRODNÍ VZDĚLÁVACÍ FOND. 2003. *Lidské zdroje v České republice 2003*. Praha : MPSV – NVF, 2003. ISBN 80-86728-06-04.
- MPSV, NÁRODNÍ VZDĚLÁVACÍ FOND. 1999. *Lidské zdroje v České republice 1999*. Praha : MPSV – NVF, 1999. ISBN 80-211-0325-6.
- NICKELL, S.; BELL, B. 1995. The Colaps in Demand for the Unskilled and Unemployment Across the OECD. *Oxford Review of Economic Policy*. 1995, vol. 11, no. 1, s. 40–62.
- OECD. 2004, 2005. *Education at a Glance*. Paris : OECD, 2004, 2005. ISBN 92-64-01567-1.
- OECD. 2003, 2004. *Employment Outlook*. Paris : OECD, 2003, 2004. ISBN 92-64-10812-2.
- OECD, STATISTICS CANADA. 2000. *Literacy in the Information Age*. Paris : OECD, 2000. ISBN 92-64-17654-3.
- ÚIV. 2003. *Vývojová ročenka školství v České republice 1998/90 – 2002/03*. Praha : ÚIV, 2003. ISBN 80-211-0446-5.
- ÚIV. 2005. *Statistická ročenka školství 2004/2005 – Výkonové ukazatele*. Praha : ÚIV, 2005. ISBN 80-211-0489-9.
- WOOD, A. 1994. *North-South Trade, Employment and Inequality: Changing Fortunes in a Skill Driven World*. Oxford : Clarendon Press, 1994.

DOES HUMAN CAPITAL CREATE COMPETITIVE ADVANTAGE OF THE CZECH REPUBLIC?

Zdeňka Matoušková, National Observatory of Employment and Training – National Training Fund, Opletalova 25, CZ – 110 00 Praha 1 (matouskova@nvf.cz)

Abstract

The article consists of theoretical and analytical part. Theoretical part provides a brief review of the academic literature dealing with human capital, it's accumulation and obsolescence. In The second part analyses selected qualitative characteristics of adult population in the CR and compares them with their average level in the European Union. Analysis shows that the strong positive attribute of the CR is a high share of population with secondary education. In 2005 this indicator reached 77% in the CR, the EU-25 average was only 48 %. The other CR' advantage is high average level of quantitative literacy and also high rate of population who took place in the two highest proficiency level of quantitative as well as document literacy. On the other hand the weak point is low share tertiary educated population, low level of prose literacy and ability to speak in a foreign language. CR lacks also in percentage of households having access to the personal computer and to the Internet at home. Population of the CR shows relatively low level of job mobility as well as readiness to move to find job if they were unemployed.

Keywords

human capital, accumulation, obsolescence, education, literacy, skills, competences, computer, internet, households, foreign language, job mobility, regional mobility

JEL Classification

I21, J24, J62, O15